

به نام خداوند جان و خرد

اصول و مفاهیم اساسی برنامه ریزی درسی

تألیف:

دکتر کورش فتحی واجارگاه

استاد دانشگاه شهید بهشتی

انتشارات علم استادان

۱۳۹۹

سرشناسه: فتحی واجارگاه، کورش، ۱۳۴۶
عنوان و نام پدید آور: اصول و مفاهیم اساسی برنامه‌ریزی درسی: تألیف کورش فتحی واجارگاه
مشخصات نشر: تهران: علم استادان، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری: ۳۷۶ ص. : مصور، جدول
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۹۶-۰۳-۶
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: چاپ قبلی: یال، ۱۳۸۸ (۳۶۱ص)
یادداشت: واژه نامه
یادداشت: کتابنامه: ص ۳۶۰-۳۶۹
موضوع: برنامه‌ریزی درسی
موضوع: نظامهای آموزشی - طرح و برنامه ریزی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۳۵/۳۰۷/۲۸۰ LB
رده بندی دیویی: ۳۷۵/۰۰۱
شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۹۰۴۲

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هرکس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر، یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

اصول و مفاهیم اساسی برنامه‌ریزی درسی

تألیف: کورش فتحی واجارگاه

ناشر: علم استادان	نوبت چاپ: دوم
صفحه آرایی: پاییز گرافیک	سال چاپ: ۱۴۰۰
شمارگان: ۱۰۰۰	قیمت: ۶۵۰۰۰ ریال
تعداد صفحات: ۳۴۴	لیتوگرافی: نقش آفرین
چاپ و صحافی: فراز اندیش	شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۹۶-۰۳-۶

دفتر انتشارات: میدان انقاب، خیابان انقلاب، پلاک ۱۳۴۸، طبقه ششم، انتشارات علم استادان.

شماره تماس: ۰۶۶۴۱۸۴۵۷، ۰۶۶۴۱۸۴۹۳ و ۰۵۹۷۵۷۲۷-۰۹۱۰

فروشگاه: میدان انقلاب، خ انقلاب، پلاک ۱۳۴۸، همکف، کانون اندیشه.

شماره تماس: ۰۶۶۴۰۵۴۴۸، ۰۶۶۴۰۹۹۵۲ و ۰۶۶۴۰۹۹۸۲ و ۰۵۹۷۵۷۲۷-۰۹۱۰

فهرست مطالب

بخش اول - کلیات.....	۱۷
فصل اول- مفهوم و حدود برنامه درسی.....	۱۹
مقدمه.....	۱۹
مفهوم برنامه درسی.....	۲۰
۱- برنامه درسی به عنوان مجموعه‌ای از دروس یا برنامه‌ای برای مطالعه.....	۲۱
۲- به عنوان فهرست رئوس مطالب.....	۲۱
۳- برنامه درسی به عنوان محتوای یک درس یا مجموعه‌ای از دروس.....	۲۲
۴- برنامه درسی به عنوان برنامه زمانی برای تدریس دروس.....	۲۲
۵- برنامه درسی به عنوان مجموعه‌ای از اهداف و مقاصد.....	۲۳
۶- برنامه درسی به عنوان مجموعه‌ای از تجارب یادگیری.....	۲۴
۷- برنامه درسی به عنوان شیوه تفکر.....	۲۶
۸- برنامه درسی به عنوان یک طرح.....	۲۷
جمع بندی تعاریف ارائه شده از برنامه درسی.....	۲۸
۱- وسیله در مقابل هدف.....	۲۸
۲- عامل درونی در مقابل بیرونی.....	۲۸
طبقه بندی بوشامپ.....	۳۰
قلمروهای رشته برنامه درسی.....	۳۱
۱- مبانی برنامه درسی.....	۳۱
۲- فعالیت‌های فنی برنامه درسی یا مهندسی برنامه درسی.....	۳۳
۳- اجرای برنامه درسی.....	۳۴
۱- نظام اجرایی مومنانه یا وفادارانه.....	۳۴
۲- نظام اجرایی نیمه سازگارانه.....	۳۴

۳- نظام اجرایی سازگارانه:	۳۵
۴- تغییر برنامه درسی	۳۵
۵- تاریخ برنامه درسی	۳۷
۶- تحقیق در برنامه درسی	۴۱
۷- ارزشیابی از برنامه درسی	۴۳
فصل دوم- سطوح و انواع برنامه ریزی درسی	۴۵
سطوح برنامه درسی از دیدگاه گودلد و سو	۴۵
۱. برنامه درسی اجتماعی	۴۵
۲. سطح نهادی	۴۶
۳. برنامه درسی آموزشی	۴۶
۴. برنامه درسی تجربی	۴۶
سطوح برنامه درسی از دیدگاه فرانسیس گلاین	۴۷
۱. برنامه درسی آکادمیک یا آرمانی	۴۷
۲. برنامه درسی اجتماعی	۴۷
۳. برنامه درسی رسمی	۴۸
۴. برنامه درسی نهادی	۴۸
۵. برنامه درسی آموزشی	۴۸
۶. برنامه درسی اجرایی	۴۸
۷. برنامه درسی تجربی	۴۸
انواع برنامه درسی از دیدگاه پوزنر	۴۹
۱. برنامه درسی رسمی	۴۹
۲. برنامه درسی اجرایی یا عملیاتی	۵۰
۳. برنامه درسی پنهان	۵۱
۴. برنامه درسی پوچ	۵۱

فصل اول

مفهوم و حدود برنامه درسی

مقدمه

یکی از مهمترین مسائل بشر در تمامی ادوار تاریخی مقوله تعلیم و تربیت و پرورش نسل جوان برای ورود به اجتماع و جامعه‌پذیری آنان بوده است. زیرا بشر برای دوام بقای نسل ناگزیر از کنترل و کارگردانی محیط خویش به مدد نیروی اندیشه بوده و آنچه را که در این رهگذر تجربه کرده می‌بایست به نسل جوان منتقل نماید. به همین دلیل می‌توان گفت، در کهن‌ترین دوران‌های تاریخی، تعلیم و تربیت از بارزترین دل‌مشغولی‌های جوامع بوده است. به این اعتبار می‌توان ادعا کرد که قدمت تعلیم و تربیت به قدمت بشریت است و از آنجا که تعلیم و تربیت حتی در اشکال سستی و تصادفی خود مستلزم محتوا و تجارب خاصی می‌باشد، برنامه‌های درسی از قدمتی به اندازه حوزه تعلیم و تربیت برخوردار هستند.

از دگر سو، همزمان با فزونی دانش و آگاهی بشر از حساسیت و اهمیت تعلیم و تربیت و ظهور ساختارهای اجتماعی پیچیده، نظام‌های تعلیم و تربیت از اشکال تصادفی و سستی به سوی نظام‌های حساب شده و قانونمند سوق یافتند و در این میان برنامه‌های درسی نیز از

طرح و مقاصد واقع بینانه تری برخوردار گردیدند. با این همه برنامه درسی^۱ توسط فرانکلین بوبیت متولد گردید و پس از آن مسائل این حوزه توجه بسیار از صاحب‌نظران و متخصصان تعلیم و تربیت را به خود معطوف ساخت، به نحوی که هم اکنون رشته برنامه درسی به عنوان یکی از انشعابات رشته تعلیم و تربیت جایگاه ویژه‌ای را دارا است.

رشد و توسعه شتابان حوزه برنامه درسی، خصوصاً وجود دیدگاه‌ها، نقطه نظرات و برداشت‌های گوناگون از آن، از یک سو زمینه ساز ظهور مفاهیم و قلمروهای جدید برای این رشته نوپیاذ بوده است اما از سوی دیگر جوان بودن این حوزه، مسائل و مشکلات عدیده‌ای را برای کسانی که به این رشته می‌پردازند، خصوصاً افرادی که در جستجوی برداشتی منسجم از مفاهیم، تئوری‌ها و دیدگاه‌های آن هستند به وجود آورده است زیرا در کمتر زمینه یا مفهومی در این رشته، توافق نظر وجود دارد و از آنجا که پرداختن به هر حوزه علمی مستلزم درک مفاهیم بنیادی آن حوزه است، اختلاف نظرها در مورد مفاهیم بنیادی، اغتشاش فکری را برای بسیاری از علاقمندان به این رشته علمی بوجود آورده است.

اهمیت و ضرورت روشن سازی مفاهیم اساسی رشته برنامه درسی از آن روست که امروزه برخی از متخصصین رشته برنامه درسی یکی از مهمترین مسائل این رشته را، مسائل تعریفی^۲ یا ترمینولوژی می‌دانند و برخی دیگر نیز جدیت و حاد بودن مسائل مرتبط با اختلاف نظر در مفاهیم بنیادی را عامل مهمی در به سقوط کشاندن این قلمرو و در قرن آینده تلقی می‌کنند.

فصل حاضر بر آن است که ضمن بررسی دیدگاه‌ها و نقطه نظرات متفاوت، حدود و ثغور رشته برنامه درسی را به تصویر کشد و یا حداقل تنوع برداشت‌ها از مفهوم برنامه درسی را نشان دهد.

مفهوم برنامه درسی

واژه برنامه درسی یا Curriculum از ریشه لاتین Race Course و به معنای میدان مسابقه و یا فاصله و مقدار راهی است که افراد باید طی کنند تا به هدف مورد نظر دست یابند (Zais, 1976). از لحاظ تاریخی نیز مفهوم میدان مسابقه یا رقابت در نظام آموزش مدرسه‌ای

دارای بار معنایی خاصی است و آن عبارت است از این مدارس همواره چیزی شبیه به یک میدان مسابقه را برای دانش‌آموزان تدارک دیده‌اند. زیرا تمامی دانش‌آموزان باید مجموعه‌ای از مواد، موضوعات و محتوای آموزشی که برای تمام آنها یکسان و استاندارد می‌باشد فرا گیرند و از این رو تمام دانش‌آموزان برای طی نمودن برنامه درسی و دستیابی به خط پایان و دریافت گواهینامه یا مدرک تحصیلی در یک حالت رقابت با یکدیگر قرار داشته‌اند. با این همه ملاحظه می‌شود که تلقی برنامه درسی به عنوان میدان مسابقه (از لحاظ لغوی) چندان بی‌ارتباط با برخی از تعاریفی که در زیر بدان‌ها اشاره خواهد شد نیست.

علیرغم روشن بودن معنی لغوی مفهوم برنامه درسی، برداشت‌ها از این واژه در صحنه تعلیم و تربیت متفاوت است. به طور کلی اغلب تعاریفی که از برنامه درسی ارائه شده است را می‌توان در یکی از طبقات زیر قرار داد:

۱- برنامه درسی به عنوان مجموعه‌ای از دروس یا برنامه‌ای برای مطالعه

از این نقطه نظر برنامه درسی عبارت از برنامه‌ای که در آن فهرست موضوعات مختلف درسی به تفکیک تعیین و تصریح شده است. برای مثال برنامه درسی پایه دوم ابتدایی شامل دروسی نظیر ریاضی، علوم، تعلیمات اجتماعی و ... است. تعریف برنامه درسی بعنوان برنامه‌ای برای مطالعه در زمره تعاریف سستی و محدود است زیرا به مسائلی نظیر اهداف و نیت تعلیم و تربیت، فرایندهای یادگیری، نتایج و بسیاری از تجاربی که یادگیرندگان در محیط آموزشگاه به آن دست می‌یابند بی‌اعتنا است.

۲- به عنوان فهرست رئوس مطالب

برداشت دوم از برنامه درسی در زمره تعاریف سستی است و آن عبارت است از مجموعه‌ای از سر فصل‌ها و رئوس اصلی مطالب برای یک درس خاص. برای مثال برنامه درسی جامعه‌شناسی می‌تواند شامل مباحثی نظیر شهرنشینی، طبقات اجتماعی و ... باشد. این برداشت از مفهوم برنامه درسی، بسیار محدود است زیرا اگر برنامه درسی شامل مجموعه‌ای از سر فصل‌ها و رئوس مطالب است اما به آن محدود نمی‌شود.